

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ
ΚΙΛΑΡΟΓΛΟΥ

Το δάκρυ
της Ανατολής

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Βασισμένο σε αληθινή ιστορία

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Το δάκρυ της Ανατολής**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Αναστασία Κιλάρογλου
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Κατερίνα Δουρίδα
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΟΦΥΛΛΟΥ: Δημήτρης Χαροκόπος
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουκωτά

© Αναστασία Κιλάρογλου, 2019
© Φωτογραφιών εξωφύλλου: Nikolay Mikhailchenko/Dreamstime.com,
Pavlina Angelova/Arcangel
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2019

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 2019

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-3193-2
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-3194-9

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Από το 1979

Έδρα:

Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση

Βιβλιοπωλείο:

Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα

Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Publishers since 1979

Head Office:

121, Tatoiu Str., 144 52 Metamorfossi, Greece

Bookstore:

13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece

Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550

e-mail: info@psychogios.gr

www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ
ΚΙΛΑΡΟΓΛΟΥ

Το δάκρυ
της Ανατολής

*Στη μνήμη του παππού μου Μιχάλη,
της γιαγιάς μου Αναστασίας
και όλων των Ρωμιών και Αρμενίων
που χάθηκαν στα χόματα της Μικρασιατικής Ανατολής.*

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η μαυροφόρα γυναίκα, λαχανιασμένη, σταματά αφήνοντας το φορτίο της στην άκρη του δρόμου. Δίνει κουράγιο στον εαυτό της με δυο ανάσες παραπάνω. Αρχίζει ανηφοριά, μα εκείνη την αψηφά.

«Ακόμα λίγο κι έφτασα», μονολογεί σε μια στάση που κάνει, βλέποντας την απόσταση που της απομένει. Βάζει τα χέρια στη μέση της για να ζυγίσει το κορμί της, φτιάχνει την πετσέτα που είναι περασμένη στο σβέροκο της, τεντώνει τον λαιμό της για να ξεπιαστεί και ρίχνει το βλέμμα της στο χωριό που πλησιάζει. Δίπλα της, αποσπά την προσοχή της το ποτάμι που κυλάει ορμητικά τα νερά του καθώς έρχεται ψηλά από τους καταρράκτες. Δεν πρέπει ν' αργήσει, όχι. Συμβαίνουν πολλά όταν βασιλεύει ο ήλιος. Πρέπει να πάει και να γυρίσει αμέσως.

Επικαλούμενη τα θεία, φορτώνεται τα βάρη της και συνεχίζει. Μπροστά της απλώνεται το χωριό που είναι χτισμένο κυκλικά στους πρόποδες ενός μικρού λόφου. Φαίνεται να ξεχωρίζει στο κέντρο η κορυφή του. Δυο δρόμοι κυκλώνουν το χωριό και κατ' επέκταση τον λόφο. Δυο δρόμοι που οδηγούν σε δύο διαφορετικές επαρχίες. Εκείνη παίρνει τον αριστερό, αυτόν που οδηγεί στην πολιτεία των καταρρακτών. Περπατάει στον κεντρικό χωμάτινο δρόμο πίσω από ένα κάρο που σέρνουν αργά βουβάλια. Ευτυχώς που είναι αυτό το εμπόδιο μπροστά της και βαδίζει κάνοντας στάσεις πού και πού. Ρίχνει μια ματιά στις αυλές

του κόσμου, ψάχνοντας να εντοπίσει παρουσίες. Μα οι αυλές είναι έρημες, κανείς δε δίνει σημασία στο πέρασμά της. Κάποια πέταλα ηχούν πίσω της και φωνές που πλησιάζουν. Σταματά και βλέπει δυο τρία γαϊδουράκια με τους αναβάτες τους, ένα μπουλούκι γυναικών μέσα σε σκόνη κι ένα κοπάδι γελάδια να έρχεται από τον αντίθετο κυκλικό δρόμο, τον δρόμο που κατεβαίνει από την ορεινή επαρχία όπου ζούσαν πριν ξεσπάσει ο εμφύλιος. Κοντοστέκεται μήπως δει γνωστές φυσιογνωμίες ανάμεσά τους ή ακούσει γνωστές φωνές γυναικών να την καλούν. Μα όχι, είναι κορίτσια άγνωστα, γυναίκες και μικρά ξυπόλυτα παιδιά που επιστρέφουν από την ολόήμερη δουλειά τους στα χωράφια ή από τη βοσκή. Επιστρέφουν με τον ιδρώτα σε κάθε πόρο του κορμιού τους και τη σκόνη κολλημένη επάνω τους. Καμιά δεν της δίνει σημασία, μόνο σέρνουν τα πόδια τους προς τα σπιτικά τους συζητώντας μεγαλόφωνα.

Αποφασίζει να συνεχίσει πριν την προλάβει το μπουλούκι. Τη συνοδεύουν σε κάθε βήμα της ο θόρυβος από τα καπάκια που σκεπάζουν τα δύο δοχεία που κουβαλάει και το τριξίμο αλυσίδων. Το κάρο με τα βουβάλια συνεχίζει ευθεία, εκείνη στρίβει δεξιά στην ανηφοριά, σχεδόν δίπλα στις γραμμές του τρένου που από τα υψώματα της περιοχής οδηγούν στην Έδεσσα. Με τον ήλιο στην πλάτη, με κομμάτια από τη μακριά φούστα της μαζεμένα στα κορδόνια της ποδιά της, με το χοντρό ξύλο στερεωμένο πίσω στον αυχένα της, φτάνει σε γνωστή γειτονιά. Αραδιασμένα στην πλαγιά είναι διώροφα και μονοκατοικίες, αγροτόσπιτα, με τα εργαλεία της αγροτικής τους τέχνης κάτω από υπόστεγα ή από δέντρα της αυλής.

Μπαίνει στην αυλή ενός δίπατου σπιτιού. Ξεκρεμάει με προσοχή τα δύο δοχεία που κρέμονται με γάντζους από δύο αλυσίδες και τα αφήνει με προσοχή καταγής. Κατεβάζει τις άκρες από τη φούστα της, σουλουπώνεται λίγο. Παίρνει μια ανάσα τεντώνοντας την πλάτη της να ξεπιαστεί. Αναστενάζει. Δεν ήταν λίγος ο δρόμος με αυτό το φορτίο. Κοιτάζει στα απέναντι παράθυρα. Δε βλέπει κανέναν. Ξέρει πως οι περισσότεροι λεί-

πουν στον κάμπο για δουλειά όσο είναι ακόμη μέρα. Στα κατώγια των σπιτιών μόνο οι γριές σέρνουν τα πόδια τους κάνοντας καμιά δουλειά. Λύνει το τσεμπέρι της και σκουπίζει με αυτό το πρόσωπό της. Κοιτάζει ψηλά, στον δεύτερο όροφο, έπειτα κοιτάζει χαμηλά και πάει προς τα παράθυρα, μα οι κουρτίνες από μέσα κρύβουν το εσωτερικό του σπιτιού. Σκύβει στις γριλίες και, εστιάζοντας με τα δυο της χέρια, προσπαθεί να ξεκλέψει κάποια κίνηση στο κατώι. Τίποτα. Δε βλέπει τίποτα. Πάει προς την πόρτα. Χτυπάει, για να κάνει αισθητή την παρουσία της, κοιτώντας παράλληλα γύρω της.

«Μαρία!» φωνάζει περιμένοντας απάντηση.

Αφουγκράζεται. Απάντηση καμιά. Ξανασηκώνει τα μάτια στον επάνω όροφο να δει μήπως παραμερίζεται κάποια κουρτίνα. Τίποτα. Δεν ακούγεται το παραμικρό. Κάνει τον γύρο του σπιτιού, μπαίνει στο δωμάτιο του φούρνου, μήπως η Μαρία βρισκείται εκεί και δεν την ακούει.

«Μαρία!» ξαναφωνάζει, τώρα πιο δυνατά, μα αμέσως μαζεύει τη φωνή της, γιατί δε θέλει να κάνει αισθητή την παρουσία της στους γείτονες. Ας μην ξέρουν τον ερχομό της. Καλύτερα. Έτσι κι αλλιώς ήρθε να αφήσει γρήγορα γρήγορα κάποια πράγματα και να ξαναγυρίσει πίσω στο σπίτι της. Επιχειρεί να σπρώξει τα παράθυρα του κάτω ορόφου, μήπως κανένα είναιμισάνοιχτο, για να αφήσει τα μικρά μπρούντζινα, γανωμένα δοχεία της. Το ένα περιέχει γιαούρτι πιασμένο από την ίδια και το άλλο έχει γάλα, για να γίνει τυρί ή ρυζόγαλο. Γι' αυτό έπιασε και ανασήκωσε τη φούστα της από τα πλαϊνά της, για να μην πιτσιλιστεί από γάλατα και γιαούρτια. Ό,τι θέλει η Μαρία ας τα κάνει.

Για καλή της τύχη, το ένα παράθυρο ανοίγει με μια ώθηση. Παίρνει τα δύο δοχεία με προσοχή και τα μπάξει σταδιακά στο κατώι του σπιτιού από το παράθυρο. Τραβάει ένα κούτσουρο, το κάνει σκαλί και πηδάει με προσοχή στο εσωτερικό του κάτω ορόφου. Λύνει χωρίς σκέψη την ποδιά της και τη ρίχνει επάνω στα σκεύη που κουβάλησε με κόπο, ώστε να μην πέσουν καθό-

λου σκόνες επάνω στα καπάκια. Πάει στην πόρτα να δει αν ανοίγει από μέσα, μα όχι· είναι κλειδωμένη καλά. Ρίχνει μια ματιά τριγύρω. Απ' ό,τι θυμάται, δεν έχει αλλάξει σχεδόν τίποτα. Το τζάκι εκεί, σβηστό και καταθλιπτικό, το στρογγυλό τραπέζι στο δάπεδο, η στάμνα στη θέση της, η πιασθήκη στον τοίχο, τα ξύλινα σκαμνιά, οι κουρτίνες, η εσωτερική σκάλα, όλα ίδια όπως τα ήξερε. Δυο ντιβάνια αντικριστά και μιντέρια* σε όλες τις γωνιές, φτιαγμένα στο χέρι, δίνουν τόνο χρωματιστό και ομορφάζουν τον χώρο.

Κάνει έναν κύκλο επιτόπου. Μερικά άπλυτα πιάτα στον νεροχύτη τραβούν το βλέμμα της. Κατευθύνεται προς τα εκεί. Βρίσκει τριμμένο σαπούνι και μια και δυο τα πλένει και τα αφήνει μπρούμυτα να στεγνώσουν. Επιθεωρεί με το βλέμμα κάποια μπρούντζινα σκεύη επάνω σ' ένα ράφι, ξεδιπλώνει την πετσέτα που είναι ριγμένη πάνω από ένα σκαφίδι και πιάνει το ψωμί. Είναι ξερό σαν πέτρα. Το ξανασκεπάζει. Ανοίγει το κατσαρόλι που είναι στημένο στο σβηστό τζάκι. Έχει φαί μέσα, ευτυχώς. Μα πρέπει να φύγει, δεν πρέπει να καθυστερήσει άλλο. Βγαίνει πάλι από το παράθυρο, όπως μπήκε. Τραβά τα παραθυρόφυλλα, ασφαλίζει καλά, παίρνει στα χέρια της το ξύλο όπου ήταν στερεωμένα τα δοχεία που μετέφερε και φεύγει. «Θα ξαναέρθω την άλλη εβδομάδα», αποφασίζει ψιθυριστά. «Θα φέρω άλλα πράγματα και θα πάρω τους κουβάδες και την ποδιά μου. Θα ξαναέρθω».

Η επιστροφή στο σπίτι γίνεται στα γρήγορα, τα πόδια της πετάνε. Βλέπει στην κεντρική βρύση του χωριού τα γελάδια του κοπαδιού που είδε ωρύτερα να ξεδιψάνε και τα κορίτσια να βρέχουν τα χέρια τους και να διώχνουν τις σκόνες από πάνω τους. Οι αυλές δείχνουν κάποια κίνηση, ακούγονται πού και πού οι σιγανές φωνές του κόσμου.

Η σκέψη της μια βδομάδα τώρα τη βασάνιζε. Μα την πήρε την απόφαση πως θα ξαναρχόταν, ό,τι και να συναντούσε. Ενη-

* Πλεκτά στρωσίδια δαπέδου.

μέρωσε την αφεντικίνα της πως θα λείψει την τάδε μέρα, να μην την αναζητά. Όλοι ανησυχούν στην απουσία κάποιου.

«Θα ξανάρθω», είπε. Και το έκανε.

Έρχεται λοιπόν, την επόμενη εβδομάδα, φέρνοντας μαζί της άλλες προμήθειες και τη λαχτάρα της να ανταμώσει με τη Μαρία. Τα χείλη σφιχτά, τα μάτια περιστρέφονται με μια αμφιβολία στο τι θα αντικρίσουν. Μα βαδίζει αποφασιστικά, σοβαρή, γεμάτη προσδοκία να γεφυρώσει χάσματα. Από τον δεξιό αγκώνα της κρέμεται, τυλιγμένο σε πετσέτα, ένα καρβέλι ψωμί, στα δάχτυλα του αριστερού χεριού της μπλέκεται ένα μικρό στρογγυλό μπογαλάκι, δεμένο σφιχτά, που περιέχει ώριμο αλατισμένο τυρί και στον ώμο της κρέμεται δισάκι με καρύδια και φουντούκια μέσα στην κάθε θήκη του. Βαδίζει με θάρρος. Ό,τι είναι να γίνει θα γίνει, σκέφτεται. Μα τούτη τη φορά η Μαρία, μια νεαρή γυναίκα, βρίσκεται στο σπίτι της. Στο άκουσμα της φωνής της, βγαίνει με φόρα έξω κρατώντας τα δοχεία· τα παρατάει με θόρυβο πάνω στα χώματα της αυλής και πετάει την ποδιά καταπάνω της.

«Πάρ' τα και φύγε!» της λέει σε γλώσσα ανατολίτικη. «Να μην αφήσεις τίποτε από αυτά που έφερες!»

«Μαρία...» επιμένει η γυναίκα.

«Ιστεμέμ*! Δε θέλω τίποτα! Κοίτα πώς με κατάντησαν τα παιδιά σου!» της λέει δείχνοντας τα ολόμαυρα στο σώμα της ρούχα.

«Σους! Αυτοί δεν έκαναν τίποτα!» απαντά η γυναίκα με τα σπαστά της ελληνικά.

«Αντάρτες σκότωσαν τον άντρα μου· και τα παιδιά σου εί-
να αντάρτες!»

«Όχι, Μαρία κιζίμ**. Τι είναι αυτά που λες; Σύνελθε!»

«Εγώ να συνέλθω; Ψέματα λέω δηλαδή; Τον άντρα μου αντάρτες τον σκότωσαν. Αντάρτες σαν τα παιδιά σου!»

«Σους, είπα! Τα παιδιά μου δεν ανακατεύτηκαν. Το ξέρεις πολύ καλά πως δεν ανακατεύτηκαν».

* Δε θέλω.

** Κορίτσι μου.

«Κοίτα με! Χήρα είμαι! Πώς σου φαίνομαι;»
 «Πονάω για σένα, κιζίμ. Γι' αυτό είμαι εδώ.»
 «Τα παιδιά σου, σαν φταίχτες, γιατί δεν ήρθαν να με δουν;»
 «Δεν είναι φταίχτες!»
 «Γιατί δεν ήρθαν, να τους τα πω πρόσωπο με πρόσωπο;»
 «Ξέρεις πού βρίσκονται, γιατί ρωτάς;»
 «Εσύ ξέρεις πώς είναι να χάνεις τον άντρα σου και να μένεις μόνη με ένα παιδί;»

«Σε μένα το λες αυτό; Σε μένα;» ψιθυρίζει με κινήσεις των χεριών και με μορφασμούς που υποδηλώνουν πως προσπαθεί να της υπενθυμίσει κάτι από το παρελθόν. «Για θυμήσου καλά, γιατί έχεις μνήμη και τη χρησιμοποιείς όταν θέλεις. Θυμήσου...» της λέει ακόμα μια φορά μαλακά η μαυροφόρα.

«Άντε, καλέ! Τι να θυμηθώ; Να φύγεις! Δε θέλω κανέναν σας! Να φύγεις και να μην ξανάρθεις! Άσε με να πενθήσω με την ησυχία μου τον άντρα μου. Να φύγεις, είπα!»

Κεραυνοβολημένη στέκεται η μαυροφόρα για μερικά λεπτά. Χάνει τη μιλιά της, κατεβάζει τα μάτια της, σταματά την αναπνοή της και θλίβεται βαθιά, καθώς παγώνουν οι πέντε της αισθήσεις. Δε βλέπει, δεν ακούει, δε μιλάει, δεν τολμάει το παραμικρό καθώς η Μαρία κυριαρχεί στον χώρο και της επιβάλλει την ψυχρή παρουσία της με αγένεια. Αισθάνεται παρείσακτη, μα κάποια στιγμή επιτέλους συνέρχεται και μιλάει.

«Είσαι θυμωμένη, το ξέρω. Ράγισε η καρδιά σου, αλλά μη μιλάς έτσι. Ντροπή!»

«Ντροπή; Εγώ; Δικιά σου ντροπή που είσαι μάνα τους!»

«Θα μετανιώσεις που μιλάς έτσι. Τα λόγια σου πέτρα!»

«Φύγε! Με βρήκε τέτοιο κακό, που οι φταίχτες είναι κάποιοι σαν και σένα και τα παιδιά σου. Φύγε!»

Ακούγεται ο θόρυβος της πόρτας που κλείνει με ορμή, και από το εσωτερικό του σπιτιού φωνές, βλαστήμιες και κατάρρες.

Η μαυροφόρα μένει στήλη άλατος. Ασυναίσθητα κοιτάζει γύρω της να δει μήπως έγινε αντιληπτή η λογομαχία τους στη γειτονιά. Κάνει ν' αφήσει τα πράγματα που έφερε μαζί της, μα οι

αντιδράσεις της νεαρής γυναίκας που ξαναβγαίνει έξω, μαζί με τις φωνές της, την αποτρέπουν. «Να φύγεις!» της επαναλαμβάνει κάθε τόσο και εκείνη κεραινοβολείται διαρκώς, δεν πιστεύει αυτά που ακούει. Δυο τρεις φορές ψελλίζει τη λέξη «ντροπή», μα δίχως αποτέλεσμα. Με σφιγμένα τα χείλη, με την ντροπή να τη λούζει, πικραμένη από την ψυχρή υποδοχή, μαζεύει από κάτω την ποδιά της, βάζει μέσα στα δοχεία τις προμήθειες που έφερε και με σερνάμενα πόδια παίρνει τον δρόμο της επιστροφής. Είχε φορέσει τα παπούτσια της, να μην είναι ξυπόλυτη σ' αυτή της την επίσκεψη. Μα σε κάθε της βήμα αισθάνεται πως κλοτσά δυνατά την καρδιά της, γιατί κάποιος την ξερίζωσε και την πέταξε καταγής. Νιώθει μια τρύπα στο στήθος της, άδεια τα σωθικά της, ένα κενό μέσα της, όπου αιωρούνται ερωτηματικά πολλά.

Δεύτερη φορά που ανταμώνουν με τη Μαρία, μα ήταν όπως και η πρώτη. Δεν άλλαξε τίποτα, δε γλύκανε το φέρσιμο. Το αποτέλεσμα είναι πως κατηφορίζει στον δρόμο με χλωμή όψη, άψυχη, σαν νεκρή, με τσαλαπατημένη την καρδιά, της οποίας ο χτύπος ακούγεται ηχηρός. Είχε την ελπίδα πως η Μαρία, μετανωμένη, θα έτρεχε από πίσω της ζητώντας της συγγνώμη για την άσχημη συμπεριφορά της. Μα όχι, δεν έγινε κάτι τέτοιο.

Η μαυροφόρα λίγο πιο κάτω λύνεται στα κλάματα, δεν ξέρει πώς να συγκρατηθεί. Τα αναφιλητά τραντάζουν το στήθος της. Δεν μπορεί να χωνέψει ο νους της αυτό το συμβάν. Το παλιότερο το διέγραψε από τη μνήμη της ως μη γενόμενο, γι' αυτό και επιχείρησε μία επαναπροσέγγιση. Μα ιδού το αποτέλεσμα! Ράκος κατηφορίζει, κατάχλωμη, με σκέψεις πολλές να τη βασανίζουν. Βρίσκει αποκούμπι τη ρίζα μιας ακακίας και σωριάζεται κατάχαμα να κοιτά τις σιδηροδρομικές ράγες. Πετά τα παπούτσια στο πλάι. Κάπου κάπου γυρνά το μουσκεμένο βλέμμα της προς το διώροφο να δει κάτι, μια πόρτα να ανοιγοκλείνει, μια παρουσία να τρέχει προς το μέρος της. Μα όχι. Δεν κινείται το παραμικρό.

Μέσα από το θάμπος των δακρύων αναγνωρίζει την αντρική φιγούρα που ανηφορίζει προς το μέρος της. Σοβαρεύεται

μεμιάς. Κακή η φήμη του: ανέντιμος στις πράξεις του, στα λόγια του και γενικά σε όλη τη συμπεριφορά του· εκβιαστής, είπαν κάποιοι, συνεργάτης των Γερμανών κάποιοι άλλοι· το όνομά του μπλέχτηκε στον θάνατο πατριωτών από Γερμανούς. Όταν ακούν «έρχεται ο Θολός», όλοι τον αποφεύγουν, μα και όλοι του καλομιλούν, για να έχουν την εύνοιά του. Εκείνη κρύβεται πίσω από τον κορμό του δέντρου, τάχα πως κοιτάει ανέμελα τις ράγες που ανηφορίζουν ψηλά προς τις γαλαρίες. Με την άκρη του ματιού της, πίσω από τα δάκρυα και κάτω από το τσεμπέρι της, τον βλέπει να την προσπερνά. Νιώθει το έντονο βλέμμα του επάνω της, καθώς κοιτά επίμονα προς το μέρος της. Εντύπωση της κάνει ο σφιχτά τυλιγμένος με μαντίλι λαιμός του, παρά τη ζέστα της ημέρας. Χωρίς χρονοτριβή, μόλις αυτός την προσπερνά, εκείνη σηκώνεται, παίρνει τις προμήθειές της, ανοίγει το βήμα της και βαδίζει προς τον κεντρικό δρόμο, για να επιστρέψει πια στο σπίτι που τους φιλοξενεί.

Μια άλλη αντρική φιγούρα, που ανηφορίζει προς το μέρος της, της απευθύνει τον λόγο όταν ανταμώνουν στη στροφή.

«Πού είσαι; Πού ξέμεινες; Σε ψάχνω. Φεύγεις χωρίς κουβέ-ντα και ανησυχώ», της λέει με φανερή αγωνία.

«Με έδιωξε!» τραυλίζει εκείνη με λυγμούς. «Με έχωσε σε τρύπα σαν ποντίκι και με βαρούσε. Έσπασε η καρδιά μου...»

Την κοιτά κατάματα με σφιγμένα τα χείλη, κουνώντας δεξιά και αριστερά το κεφάλι του με απόγνωση.

Κορμί μεγαλόσωμο, ψηλό μα γερασμένο – φαίνεται από τα χαλαρωμένα μέλη του και από την κυρτή στάση του σώματός του, μα και από τα χαρακτηριστικά του προσώπου του, που παραπέμπουν σε άτομο της τρίτης ηλικίας. Το χρώμα των ματιών του είναι βαθύ πράσινο, δεν άλλαξε, αλλά το βλέμμα του έχει το θάμπος των γηρατειών. Άσπρα μαλλιά, κάτασπρα στους κροτάφους, και άσπρο γένι αξύριστο, σκληρό, απλώνεται στο πρόσωπο. Ετών; Λίγο πριν τα ογδόντα. Η απουσία δοντιών εμφανής. Τα χείλη κλείνουν το ένα επάνω στο άλλο με μια κλίση προς τα μέσα εξαιτίας της απώλειας αυτής που επήλθε με την πάροδο

του χρόνου. Παρ' όλα αυτά, στο πάνω χείλος δε φαίνεται η έλλειψη αυτή, γιατί καλύπτεται από παχύ μουστάκι που, παρὰ τα άσπρα μαλλιά και τα άσπρα γένια, επιμένει να έχει πολλές μαύρες τρίχες ψαλιδισμένες με επιμέλεια. Το όνομα αυτού: Μιχάλης.

«Μείνε εδώ και περιμένέ με!» της λέει αποφασιστικά και φεύγει προς το δίπατο σπίτι κοντά στις γραμμές. Κάνει αισθητή την παρουσία του με το χτύπημα στην πόρτα. Μένει ήρεμος, γιατί η φύση του είναι ήρεμη· δε νευριάζει από γεννησιμιού του. Στο άνοιγμα της πόρτας ανταποδίδει το νευριασμένο και θυμωμένο βλέμμα με χαμόγελο.

«Τώρα εσύ μας ήρθες; Τι θέλεις εδώ;» του λέει η Μαρία χωρίς συστολή.

Μα ο ηλικιωμένος τής κόβει τη φόρα. Την περιλαβαίνει και δεν την αφήνει να αρθρώσει παραπάνω λέξη.

«Κοίτα με! Ένας γέρος άνθρωπος είμαι. Κοίτα με καλά! Η ζωή μου τελείωσε. Παρ' όλα αυτά, η πληγή της καρδιάς μου ακόμα είναι ανοιχτή. Ξέρεις τι εννοώ. Ξέρεις καλά. Σους! Μη μιλάς! Εγώ μιλάω τώρα! Με θάψανε ζωντανό, και όμως έζησα· μου τρύπησαν τα μάτια μου, και ξαναείδα· μου κόψανε τα πόδια, μα ξαναπερπάτησα. Γιατί ήθελα να ζήσω, γι' αυτό. Και με σένα το ίδιο θα συμβεί – έτσι συμβαίνει πάντα. Δοκιμασία για να γίνεις δυνατή είναι όλα αυτά. Σους, είπα! Δε θέλω να βγάλεις άχνα. Ακούς; Κατέβασε λοιπόν το χέρι που ετοιμάζεται να χαστουκίσει τη μάνα σου. Εμένα κάνε με ό,τι θέλεις, αλλά τη μάνα σου όχι! Κράτα τη μέσα στην καρδιά σου, και όχι επάνω στα δάχτυλα, να την κοπανάς εδώ κι εκεί· ούτε επάνω στην κοφτερή σου γλώσσα, να την πεθαίνεις με τα ακονισμένα μαχαίρια του λόγου σου. Ακούς; Κράτα τη στην καρδιά σου, και θα ζεσταίνεται η ψυχή σου για πάντα! Εκείνη σε κουβαλούσε μέσα της. Πες ό,τι θες σε μένα. Εγώ είμαι ξένος. Τέρμα! Δε φταίει η μάνα σου για ό,τι έγινε, δε φταίνε ούτε τα αδέρφια σου. Πόλεμος εμφύλιος. Καταλαβαίνεις; Παντού σκοτωμένοι...»

Γυρνά και φεύγει, αφήνοντάς την άναυδη. Πάει να παρηγορήσει τη γυναίκα του, που ξέσπασε η κόρη εναντίον της. Στην

τραγική στιγμή της ζωής της ξέσπασε ενάντια στη μάνα της, που θα μπορούσε να πέσει στην αγκαλιά της ζητώντας της συμπαράσταση. Και τώρα, εκεί στη μέση του δρόμου, η μαυροφόρα, μόνη κι έρημη, μέσα στα αναφιλητά της μοιρολογεί τη μάνα που έχτιζε τόσα χρόνια χωρίς ανταμοιβή και την κόρη της που την έπλαθε από μωρό με λόγια και συμβουλές πολύτιμες για τη ζωή της. Και για τις δυο πονά, και για τις δυο κλαίει, αλλά η στάση της κόρης της την πείραξε πάρα πολύ. Σαν μάνα έκανε το καθήκον της, τη μεγάλωσε με φροντίδα και αγάπη, με όσα μέσα είχε, λίγα ή πολλά. Μα η συμπεριφορά εκείνης ήταν απρεπής. Δεν αξίζει σε καμία μάνα κάτι τέτοιο. Τραβά το τσεμπέρι της και κρύβει το πρόσωπό της, να μη φαίνονται οι αυλακιές από τα δάκρυα. Ανάθεμα στις χρονιές που έφεραν μίση μέσα στις οικογένειες, ανάθεμα! Μα και πάλι δε δικαιολογεί αυτή την εχθρική στάση της κόρης της.

Την πλησιάζει ο άντρας της, με πανιασμένη όψη, μα δεν της λέει τίποτα. Φορτώνεται τα βάρη της και της μιλά γλυκά.

«Άντε, κιζίμ! Πάμε».

«Τι έγινε; Τι είπες;» τον ρωτά, μα η απάντησή του είναι: «Πάμε. Φεύγουμε».

«Ούτε και σε σένα μίλησε καλά;» ξαναρωτάει εκείνη, μα παίρνει την ίδια απάντηση: «Πάμε. Είπα, φεύγουμε». Και εκείνη καταλαβαίνει. Το χάσμα παραμένει αγεφύρωτο. Παίρνει τα παπούτσια στο χέρι της και πάει δίπλα του μουρμουρίζοντας «ναμκινό!»*

Φεύγουν οι δυο τους να σμιξουν με τους ανθρώπους του κάμπου, που αφουγκράζονται τα άσχημα νέα των καιρών. Αφουγκράζονται και τις δικές τους ανησυχίες αλλά και όλων εκείνων που ζήτησαν να βρουν καταφύγιο από απομακρυσμένα και ορεινά χωριά εδώ, στα μέρη του κάμπου.

* Αχάριστη.

Όλοι ανησυχούν. Είδαν τα μάτια τους πολλά, τρώμαξε η ψυχή τους, γι' αυτό λένε στα βλέμματα να παρακολουθούν εξονυχιστικά την κάθε κίνηση, λένε στα χείλη να κάνουν κουβέντες μυστικές, τρέμουν μήπως τα λόγια τους παρερμηνευτούν. Ο ήχος της σιωπής ακούγεται παντού, οι συναντήσεις κρυφές, λιγλόλογες, ψιθυριστές. Με τη σκέψη στους χαμένους και τα μάτια τους μέσα στο σπιτικό τους που έπιασε φωτιά, κουρνιαίζουν αμίλητοι στις γωνιές τους με ένα κάρβουνο αναμμένο να καίει την καρδιά τους. Προσεύχονται σιωπηλά να τελειώσουν όλα. Τρέμουν στους νυχτερινούς ήχους, σε συρσίματα ποδιών, σε βήματα έξω από τα σπιτικά τους. Άτιμοι καιροί... Ο ένας παρακολουθεί τον άλλον, ο ένας καταδίδει τον άλλον. Αχ! Να περάσει το κακό αυτό για όλους ανώδυνα και να δώσει ο Θεός να γυρίσουν πίσω στον τόπο τους όλοι!

Μα δε φτιάχνουν τα πράγματα. Στην παραμικρή αντιζηλία, στην κάθε παλιά έχθρα, σε κάθε λόγο προσβλητικό, το αποτέλεσμα είναι οι σκοτωμοί: και αφημένος ο ανθός της νιότης άψυχος, νεκρός στις ερημιές, να τον αναζητούν οι οικείοι. Κάθε τόσο ακούγεται πως νέοι εντάσσονται, άλλοι με τη θέλησή τους και άλλοι χωρίς αυτή, στις δυνάμεις του Βουνού, κάθε τόσο ακούγεται πως συλλαμβάνονται κάποιοι πολίτες από τη χωροφυλακή, με υποδείξεις τρίτων, και μεταφέρονται στις φυλακές της χώρας για να δικαστούν για τα αριστερά τους φρονήματα, κάθε τόσο φτάνουν νέα δυσάρεστα για μάχες μεταξύ ομοεθνών, για νεκρούς και από τις δυο μεριές. Και εκείνοι που μένουν πίσω και θέλουν να μείνουν αμέτοχοι φοβούνται πως άθελά τους θα έρθει η ώρα τους να διαλέξουν ποιο στρατόπεδο ν' ακολουθήσουν. Ένας διωγμός ανελέητος έχει χωρίσει τον πληθυσμό στη μέση. Ο εμφύλιος καλά κρατεί. Και όλοι υποφέρουν.

Εργάτες στα χωριά του κάμπου, μακριά από τα δικά τους σπίτια, ασχολούνται με αγροτικές εργασίες πάσης φύσεως σε ξένους αγρούς, σε μπουστάνια, σε αμπέλια, σε βαμβάκια, σε μάντρες, ή εξασκούν τις τέχνες τους σαν βοηθοί σε σιδεράδικα,

σε ραφτάδικα, χαμάληδες, όπου οι ντόπιοι τούς χρειάζονται, αρκεί να εξασφαλίσουν τη διαμονή τους, να ζήσουν χωρίς φόβο και να έχουν ένα κομμάτι ψωμί για τις οικογένειές τους, για να μην πεινάσουν.

Είναι φευγάτοι από τα μέρη τους, φερμένοι απ' αλλού, με κρατική εντολή. Τα δικά τους χωριά έχουν εγκαταλειφθεί, γιατί είναι ανταρτόπληκτα· περίπου δύο χρόνια απουσιάζουν από αυτά. Ξενιτεμένοι στην πατρίδα τους!

Ο στρατός τις ώρες της ημέρας, με τη βοήθεια της χωροφυλακής και αργότερα των ΜΑΥ*, προστάτευε τους ίδιους και τις περιουσίες τους. Όταν όμως το βράδυ οι στρατιώτες επέστρεφαν στα φυλάκιά τους, κατέβαιναν οι αντάρτες στα χωριά και ζητούσαν προμήθειες, ζώα αλλά και νέους άντρες, για να τους στρατολογήσουν στις μονάδες τους. Αποσπούσαν μικρά παιδιά από τα σπίτια τους, με σκοπό να πιάσουν τους γονείς να τα ακολουθήσουν και έτσι να ενταχθούν και οι ίδιοι εθελοντικά ως μαχητές στις τάξεις τους. Παρακολούθησεις, προδοσίες, εκούσιες και ακούσιες στρατολογήσεις· και οι πολίτες ήταν εκτεθειμένοι σε όλες αυτές τις καταστάσεις.

Έτσι, όταν έφτασε η κατάσταση στο απροχώρητο, δόθηκε κρατική εντολή για εκκένωση των μεθορίων περιοχών και της γύρω υπαίθρου. Τότε άφησαν τα σπίτια τους, εγκατέλειψαν τα χωράφια τους και συγκεντρώθηκαν όλοι με τα ζωντανά τους, με ρουχισμό και είδη πρώτης ανάγκης στις πόλεις ή σε περιοχές του κάμπου, μακριά από το πεδίο δράσης των ανταρτών. Στέγαζαν τις οικογένειές τους σε επιταγμένα σχολεία, σε αποθήκες και σε κρατικά κτίρια, όπου μοιράζονταν τους χώρους με άλλες οικογένειες.

* Μονάδες Ασφαλείας Υπαίθρου. Ομάδες πολιτών που δημιουργήθηκαν στο τέλος του 1947 και είχαν ως αποστολή την προστασία χωριών από επιθέσεις ανταρτών.

Ο Μιχάλης με την οικογένειά του βρήκαν καταφύγιο εδώ, μακριά από τον δικό τους κάμπο, στον κάμπο της Σκύδρας, σε ένα παράσπιτο στην αυλή ενός διώροφου κοντά στον σιδηροδρομικό σταθμό. Ήταν 27 Μαρτίου του 1947 όταν ήρθαν στο χωριό τους στρατιωτικά τζέιμς και ένα τανκ έχοντας ως αποστολή να απομακρύνουν τα παιδιά, για να μην μπορέσουν να τα αποσπάσουν από τις οικογένειές τους οι αντάρτες. Το νέο μαθεύτηκε μεμιάς σε όλο το χωριό, καθώς η θέα του τανκ ήταν τρομακτική, το ίδιο και ο θόρυβος που έβγαине από τις ερπύστριες αλλά και από το μουγκρητό της μηχανής του. Ο Μιχάλης, στη θέα του τανκ, έφυγε από την πλατεία για το σπίτι ανήσυχος, προβληματισμένος. Πήγε και στάθηκε έξω από τον αχυρώνα, προσπαθώντας να καταστρώσει κάποιο σχέδιο, ώστε να κρατήσει τα παιδιά κοντά του, να μην του τα πάρει το κράτος. Ούτε η χιονόπτωση του Μάρτη τον απασχολούσε, ούτε τα μουγκανητά των ζώων από τον στάβλο τού αποσπούσαν την προσοχή. Μία μόνο σκέψη τριγύριζε στο μυαλό του: τα παιδιά. Οι διαταγές έλεγαν πως θα τα πάρουν για να τα προστατέψουν. Πώς να τα δώσει; Δεν είχε το δικαίωμα. Οι γονείς τα παρέδωσαν στα χέρια τους. Ο πατέρας τους στη φυλακή ως αριστερός, η μάνα τους και κείνη φυλακίστηκε, για να μην μπορέσει να κάνει έφεση για τον άντρα της στην καθορισμένη ημερομηνία, όπως είχε δικαίωμα. Έτσι, τα παιδιά έμειναν μαζί τους.

Έπρεπε λοιπόν να ενημερώσει την οικογένεια. Μα πώς να το πει; Τα παιδιά καταλαβαίνουν – το κορίτσι είναι στα δώδεκα και τα δύο αγόρια ανά δύο έτη μικρότερα. Κοντοστάθηκε αναποφάσιτος έξω από το καμαράκι. Ένωσε ρίγος στη ραχοκοκαλιά του και μια τρελή ανάμνηση από τα παλιά συγκλόνισε την ύπαρξή του. Φευγιά! Η ανάμνηση ήταν τρομακτική! Να φύγουν! Στα ξαφνικά, χωρίς προειδοποίηση. Όπως τότε. Ήρθαν και τότε τελάληδες –άλλοι με γλύκα ψεύτικη και άλλοι με αγριάδα φανερή– στην πλατεία του χωριού του και τους άκουσε να λένε στα γυναικόπαιδα πως έπρεπε να βιαστούν. Σε όλο το χωριό υπήρχε αναστάτωση. Τους είπαν: «Μη φοβάστε! Θα

σας πάμε στους άντρες σας!» Και εκείνες τους πίστεψαν. Τις είχαν διαβεβαιώσει, όπως και όλους βέβαια, πως όλα θα ήταν μια χαρά. Έτσι, εκείνη η αναχώρηση έγινε με τη συγκατάθεσή του. Βρισκόταν σε μια σπηλιά πάνω από το χωριό, κρυμμένος μαζί με άλλους. Από εκεί παρακολουθούσε την κίνηση σε όλο το χωριό. Έκανε νόημα στους δικούς του να υπακούσουν· τους υπέδειξε κιόλας να πάρουν ρούχα για το βράδυ. Είδε να κρατούν στα χέρια τους, πέρα από κάποιες προμήθειες, τις πλεκτές πολύχρωμες ζακέτες τους. Εκείνος τους χαιρετούσε κρυφά, από μακριά. Γύριζαν και αναζητούσαν το χέρι του, που ανορθωνόταν σε κάθε χαιρετισμό. Το έβλεπαν και έπαιρναν θάρρος, πείθοντας τον εαυτό τους πως όλα θα πάνε καλά.

Η ανάμνηση αυτή τον τρέλαινε! Άρχισε να βηματίζει πάνω κάτω στην αυλή, με τις σκέψεις να κυκλώνουν την ύπαρξή του και να βάζουν δάκρυα στα μάτια του.

«Όχι πάλι...» μουρμούρισε. «Όχι πάλι σε μένα!»

Η γυναίκα του τον αντιλήφθηκε να βηματίζει άσκοπα πάνω κάτω και βγήκε να τον δει. Μαζί της στάθηκαν στην ανοιχτή πόρτα και τα τρία μικρά. Έπρεπε να το πει χωρίς να χάνει χρόνο.

«Ήρθαν να πάρουν τα παιδιά!» της είπε με βραχνάδα στη φωνή· και κείνη κρατήθηκε από το πόμολο να μην πέσει. «Δε θα τα δώσω! Όχι! Αυτή τη φορά δε θα τα δώσω!» συνέχισε σκουπίζοντας τα μάτια του. «Δε θα τα δώσω ό,τι και να μου κάνουν!»

«Πού θα τα πάνε;» ακούστηκε να ψελλίζει εκείνη.

«Δε θα τα δώσω!» επανέλαβε και έκανε μεταβολή να ξαναφύγει για την πλατεία. Ακούστηκαν οι πατημασιές του στη λασπωμένη αυλή και μετά να απομακρύνονται στον δρόμο. Βρίσκει τον αρχηγό της αποστολής και του λέει αποφασιστικά: «Αυτά τα παιδιά δεν τα αφήνω μόνα τους. Θα έρθω κι εγώ μαζί τους!»

«Ε, τότε φροντίστε να τα στεγάσετε εσείς. Τα άλλα, που δε συνοδεύονται, θα τα φροντίσει το κράτος και οι παιδουπόλεις. Μα κάντε γρήγορα! Μαζέψτε ρουχισμό και είδη πρώτης ανάγκης! Σε δυο ώρες εκκενώνεται το χωριό σας!»

Έτρεξε ξανά στο σπίτι με φούρια. Έδωσε εντολή στα μέλη

της οικογένειας να ετοιμαστούν παίρνοντας μαζί τους ό,τι φαγώσιμο υπήρχε. Εκείνος ετοίμασε το κάρο. Για να προστατεύονται από το κρύο τα μικρά έφτιαξε στα γρήγορα τσαντίρι για σκέπαστρο, με δέρματα γουρουνίσια που τα φύλαγε από τις προηγούμενες χρονιές από τη σφαγή γουρουνιών, έριξε επάνω ένα σακί σιτάρι και κάμποσο καλαμπόκι, έδεσε από πίσω δυο βουβάλια της αυλής και έριξε τέσσερις πέντε κότες σε ένα κοφίνι. Οι υπόλοιπες, εξαγριωμένες, έφυγαν στους δρόμους του χωριού. Έξευσε παράταιρα ένα βουβάλι και ένα πουλάρι να τραβούν το κάρο, φόρτωσε ρουχισμό, σκεπάσματα και τα δύο μεγάλα κιλίμια τα έδεσε στη ράχη των βουβαλιών. Εκείνη πήρε μαζί της τη ραπτομηχανή της. Έτσι, με φορτωμένο το κάρο, βγήκαν στην πλατεία για να ξεκινήσει η πομπή της εκκένωσης του χωριού συνοδεία του στρατιωτικού τανκ, έχοντάς το ως προπομπό.

Αμίλητοι όλοι οι συγχωριανοί, με ό,τι μέσο διέθετε ο καθένας, ακόμα και πεζοί, προστατεύοντας τις οικογένειές τους, βιτσιζοντας τα ζώα τους, κατευθύνοντας τα κοπάδια τους, βγήκαν στη χιονισμένη ύπαιθρο με κατεύθυνση προς την Αριδαία. Ακούγονταν φωνές, μουγκανητά, ήχος από πέταλα, τριξίματα κάρων, παραγγέλματα, εντολές, αναστενάγματα, μουρμούρες και κλάματα. Ο φόβος και η αγωνία ζωγραφίζονταν στα πρόσωπα όλων. Ο παγωμένος ουρανός φαινόταν να κατακάθεται πάνω στο ανθρώπινο ποτάμι που καλόπιανε τις διαθέσεις του καιρού στέλνοντας στον αέρα σύννεφα από χνότα. Ο δρόμος πατήθηκε για τα καλά από τα δεκάδες πόδια και τις οπλές των ζώων, το μαρτιάτικο χιόνι σιγά σιγά έγινε μαύρη λάσπη, με τη γλίτσα να γίνεται ενοχλητική. Μα εκεί που όλοι προχωρούσαν ακάθεκτοι, ακούστηκε ένα δυνατό μπαμ και φάνηκε στο βάθος μπροστά το τανκ να γέρνει στο πλάι. Μια στιγμιαία παγωμάρα ένιωσαν όλοι στην πομπή, καθώς κάποιες φωνές ακούστηκαν να λένε πως έσκασε νάρκη σε μια μεγάλη στροφή του χωριού που μόλις πέρασαν, που το λένε Ριζοχώρι, και διαπιστώθηκε πως είχε ανατιναχτεί μια γέφυρα που τώρα πια εμπόδιζε το κομβόι να συνεχίσει την πορεία του. Το τανκ, ως προπομπός, δεν είχε

πάθει το παραμικρό, αλλά η πομπή των ξεσπιτωμένων ακινητοποιήθηκε. Έτσι, το καραβάνι πήρε άλλον δρόμο. Μπήκαν στο χωριό Μηλιά και, μέσω του Εξαπλατάνου, βγήκαν στον δημόσιο δρόμο για Αριδαία.

Όλοι από το χωριό τους έμειναν σε κείνη την πολιτεία. Όλο το χωριό, εκτός από τον Μιχάλη, που συνέχισε προς τον κάμπο της Σκύδρας. Και είχε τον λόγο του.

Αργά, κατά το βράδυ, με ξυλιασμένο το κορμί, χτύπησε την πόρτα της κόρης του με θάρρος. Πίσω του στάθηκε παγωμένη όλη η οικογένεια και ανυπομονούσαν να ανταμώσουν με τη Μαρία, να μπουν στο σπιτικό της για να ζεσταθούν τα μικρά ανίψια της, να πιουν ένα ζεστό τσάι, να ρουφήξουν μια νερωμένη σούπα, να ακούσουν ένα εγκάρδιο, ζεστό καλωσόρισμα. Ανοίγει η πόρτα. Η καρδιά γλυκαίνει μεμιάς, τα παιδιά ξεθαρρεύουν και πλησιάζουν και η μάνα με πλατύ χαμόγελο απλώνει τα χέρια προς την κόρη. Εκείνη, με φρούδια σμιχτά, περιεργάζεται τους επισκέπτες της, μα στέκεται στο άνοιγμα και ζητά εξηγήσεις γι' αυτή την επίσκεψη. Δόθηκαν οι εξηγήσεις, μα η πόρτα δεν έλεγε να ανοίξει διάπλατα. Η Μαρία αρνήθηκε να τους συμπαρασταθεί! Ο Μιχάλης συντετριμμένος οπισθοχώρησε, η μάνα σφράγισε τα χείλη αγκαλιάζοντας σαν κλώσα τα μικρά παιδιά, που δεν ήταν παιδιά της, αλλά εγγόνια της. Όλοι μαζί έκαναν βήματα προς τα πίσω, ντροπιασμένοι από την ψυχρή υποδοχή. Κατέφθασε ο άντρας της Μαρίας έξαλλος.

«Φτου σου! Ντροπή σου! Πώς μπορείς να αφήνεις τους γονείς σου έξω στον δρόμο; Άνοιξε την πόρτα να μπουν μέσα οι άνθρωποι!» της είπε με φωνή που έτρεμε από θυμό.

Η πόρτα δεν άνοιξε ποτέ. Ο θόρυβος που έκανε κλείνοντας ήταν μαχαιριά απρόσμενη για όλους. Εκείνη την ώρα κλονίστηκαν σχέσεις που είχαν χτιστεί μέρα με τη μέρα εδώ και πολλά χρόνια. Μα όπως και να ήταν, έμεινε έξω όλη η οικογένεια και άκουγαν το ζευγάρι μέσα να διαπληκτίζεται για ώρα. Κεραυνοβολημένος, ο Μιχάλης δεν μπορούσε να συνέλθει· το ίδιο και η γυναίκα του η Αναστασία. Μετανιωμένοι σαν σκυλιά, βλαστη-

μούσαν την ώρα και τη στιγμή που αποφάσισαν να έρθουν εδώ. Μα έπρεπε να βρουν λύση για να περάσουν το βράδυ, να μη φοβηθούν τα μικρά. Να μείνουν επάνω στο κάρο ήταν η πρώτη σκέψη τους. Έπιασε ο άντρας το παρόταϊρο ζευγάρι του, βουβάλι και πουλάρι, από τα γκέμια και το οδήγησε στην πίσω μεριά του σπιτιού, για να διανυκτερεύσουν εκεί. Το τσαντίρι με τα γουρουνίσια δέρματα για σκεπή θα τους προστάτευε από το κρύο. Μα βγήκε ο γαμπρός του φανερά στενοχωρημένος και τους υπέδειξε το δωμάτιο του φούρνου για να περάσουν τη νύχτα. Κι αυτό μια λύση ήταν, έστω προσωρινή. Μαρτυρικές και ατέλειωτες ώρες για όλα τα άτομα της οικογένειας. Δεν περίσσευε γωνία στο στρώμα να γείρουν το κορμάκι τους και έμειναν άυπνοι όλη τη νύχτα. Την άλλη μέρα βρέθηκε ένας συμπονετικός άνθρωπος από τη διπλανή πόλη που τους πρόσφερε φαί και στέγη, με αντάλλαγμα την προσφορά υπηρεσιών σε σπίτια και χωράφια, μιας και είχε αρκετά στρέμματα προς καλλιέργεια. Δέχτηκαν με χαρά – δεν είχαν άλλη επιλογή.

Έφυγαν χωρίς δεύτερη κουβέντα από τον αφιλόξενο χώρο της Μαριάς. Βύθισαν την πίκρα μέσα τους και είπαν στην καρδιά τους να πάψει να ντρέπεται – δεν ευθύνονται αυτοί για την παραπάνω συμπεριφορά. Παρ' όλα αυτά, η ψυχή τους είχε ματώσει. Να μη δέχεται η κόρη τους γονείς της στο σπίτι της σε μια ώρα ανάγκης! Άλλη φορά δε θα τη χρειαστούν, τώρα έχουν το πρόβλημα.

Στο νέο τους σπίτι ανέλυν τα γεγονότα και άκρη δεν έβγαζαν· απλώς φρόντιζε ο ένας να γιατρεύει τον άλλον από τη βαθιά λαβωματιά με λόγια παρηγοριάς. Αυτό ήταν το γιατρικό τους, η παρηγοριά του ενός προς τον άλλον.

Σαν τον Μιχάλη και την οικογένειά του, κατέφθασαν το επόμενο διάστημα κι άλλοι πολλοί από τα γύρω χωριά με τους δικούς τους. Έφτασε και η νύφη τους, η μάνα των τριών μικρών παιδιών που αποφυλακίστηκε και ανέλαβε πλέον εκείνη την προστασία τους, προς ανακούφιση του Μιχάλη και της Αναστασίας. Οι γυναίκες καταγίνονταν με τις δουλειές του σπιτιού σαν πλύστρες και μαγείρισσες, μοδίστρες και νταντάδες και οι άντρες εργάτες

γης, σιδεράδες, μπαξεβάνηδες*... μα έκαναν κάθε δουλειά που προέκυπτε. Τον καιρό της όποιας συγκομιδής των καρπών, όλοι μαζί, άντρες και γυναίκες έφευγαν για τα χωράφια. Όμως, ένα άσχημο μαντάτο τούς συγκλόνισε. Ο ξαφνικός θάνατος του γαμπρού τους ήρθε να ταράξει τα νερά. Τον σκότωσαν κοντά στις γαλαρίες της σιδηροδρομικής γραμμής, λίγο πριν από τις ανηφόρες για την Έδεσσα – αντάρτες είπανε πως έκαναν το φονικό. Το μένος της Μαρίας τώρα ήταν απύθμενο προς όλους τους αριστερούς, συγγενείς και ξένους. Οι γονείς της ξένοι πια εντελώς – έτσι τους θεωρούσε.

* Κηπουροί.

Ο Μιχάλης, θύμα της Γενοκτονίας των Αρμενίων, ζει στην Ελλάδα, με τις αναμνήσεις να τον τρελαίνουν. Οι εικόνες από όσα έζησε ξεδιπλώνονται μπροστά του και το μυαλό του καλπάζει και φεύγει στην Ανατολή, στα βασιλικά χώματα της πατρίδας του, για να βρεθεί ανάμεσα στην οικογένειά του, για να δει ξανά τη σφαγή των δικών του προσώπων, για να δει τον άνθρωπο να γίνεται αγρίμι και να καταφέρεται ενάντια σε αθώους.

Δεν μπορεί να ξεχάσει τη μέρα που κοίταζε ανήμπορος το φαράγγι του θανάτου και έβλεπε τους αγαπημένους του να κείτονται άψυχοι στο έδαφος. Θυμάται πώς πήρε τον δρόμο, με καμένη την ψυχή, για μια άλλη πολιτεία, στα νότια του Άλυ ποταμού, αναζητώντας μια ακτίδα νέας ζωής που θα γλύκαινε την ύπαρξή του. Και τη βρήκε στο πρόσωπο εκείνης. Ρωμιά, δασκάλα στον τόπο της, ζούσε σε περιβάλλον άκρως θρησκευτικό και σε σπίτι με πατριарχικές συνήθειες. Αντέδρασε όταν επιχειρήσαν να βάλουν στο πλευρό της άνδρα διαφορετικής καταγωγής και πίστεως. Μα πόσο λάθος έκανε! Γιατί, παρόλο που η καρδιά του Μιχάλη ήταν ραγισμένη, εκείνος της χάρισε την άδολη αγάπη του και φύτεψαν κυκλάμινα μέσα στα δυο τους χέρια.

Εκδόσεις **ΨΥΧΟΓΙΟΣ**
www.psichogios.gr

ISBN: 978-618-01-3193-2

9 786180 131932

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 23530

Ε Σ Ε Ι Σ Κ Ι Ε Μ Ε Ι Σ Π Α Ν Τ Α Σ ΄ Ε Π Α Φ Η